

LÄSSTRATEGIER

Praktiska verktyg för dig och ditt arbetslag.

Material ur Grundskoletidningen nr 6 2024.

Tema: **Lässtrategier**

PEDAGOGIK I PRAKTIKEN

VERKTYG FÖR DIG OCH

DITT ARBETSLAG

VÄND

GRUNDSKOLEN
TIDNINGEN

Vänd på tidningen
för ännu mer
inspiration!

Här är nycklarna till ökad läsförståelse

Lässtrategier är redskap som elever kan använda sig av när de stöter på problem i sin läsförståelse och för att öka förståelsen av texten. Tre är särskilt effektiva – att memorera, fördjupa och kontrollera.

LÄSSTRATEGIER KAN definieras som medvetna, målinriktade försök att påverka läsarens arbete med att avkoda text, förstå ord och bygga förståelse från text. Det skriver Skolforskningsinstitutet i en översikt som sammanfattar det vetenskapliga kunskapsläget kring hur lässtrategiundervisning kan bidra till förbättrad läsförståelse (2019).

Sammantaget visar översikten, som fokuserar på elever i åldern 10–19 år, att användandet av lässtrategier kan hjälpa elever att förstå texter de annars inte hade förstått, men alla strategier är inte lika effektiva. I de studier som sammanfattas förekommer drygt 30 enskilda lässtrategier. I översikten delas dessa in i tre grupper: memoreringsstrategier som hjälper elever att plocka ut och minnas information, fördjupningsstrategier som hjälper elever att skapa en djupare förståelse av texten och kontrollstrategier som hjälper elever att kontrollera och reparera bristande förståelse.

GENERELLT SETT ÄR det fördjupningsstrategierna och kontrollstrategierna som uppvisar samband med god läsförståelse. Även om memoreringsstrategierna inte på samma sätt främjar läsförståelse visar forskningen att de kan hjälpa elever att komma in i texter och med framgång användas tillsammans med andra lässtrategier. I undervisningen rekommenderas lärare kombinera lässtrategier från alla tre grupper och visa elever hur strategierna tillsammans kan hjälpa dem att utveckla sin egen läsning.

Memoreringsstrategier:

Anteckningar/nyckelord:

Att skriva ner namn eller årtal från en text för att komma ihåg och kunna repetera informationen senare.

Läsa högt: Att ljuda ut orden i texten för sig själv eller någon annan.

Skumma: Att skaffa sig en överblick över en text, till exempel genom att titta på bilder och rubriker innan läsningen.

Stryka under: Att markera information i texten i syfte att komma ihåg innehållet.

Återberätta: Att repetera mer eller mindre exakt innehåll i en text.

Fördjupningsstrategier:

Aktivera bakgrundskunskap:

Att koppla textens innehåll till tidigare kunskaper.

Identifiera textstruktur/berättarstruktur:

Att känna igen textens uppbyggnad, vilket kan underlätta läsningen och förståelsen.

Finna luckor och göra inferenser:

Att läsa mellan raderna och fylla i textens tomrum, det vill säga sådant som inte är explicit uttryckt i texten.

Närläsning: Att läsa texten noga för att både uppmärksamma detaljer och ta till sig huvudinnehållet.

Samarbetsinläring: Att diskutera och bearbeta texten tillsammans med andra.

Kontrollstrategier

Målsättning: Att tänka igenom syftet med och sätta upp mål för läsningen.

Klargöra: Att identifiera oklarheter i texten och välja lämpliga strategier för att reda ut oklarheterna.

Ställa och besvara frågor:

FAKTA

Tre undervisningsfaser

Skolforskningsinstitutet beskriver en modell för lässtrategiundervisning, som kallas för Gradual Release of Responsibility model. Den bygger på att lärarens ansvar gradvis minskar i takt med att eleverna blir alltmer självständiga i sin strategianvändning.

Fas 1: Explicit undervisning och modellering. Läraren visar och förklarar varför, när och hur specifika strategier kan användas. Eleverna får läsa och arbeta med tillräckligt utmanande texter.

Fas 2: Guidad lässtrategianvändning. Läraren vägleder genom att föreslå och påminna eleverna om lämpliga strategier. Eleven ber om hjälp med hur strategier kan användas.

Fas 3: Självständig användning av lässtrategierna. Eleverna har en bred uppsättning lässtrategier att välja bland och använder, med lärarens stöd, lämpliga strategier.

Att formulera frågor om viktiga eller svåra saker i texten.

Självreglering: Att planera läsningen, hålla fast vid sitt mål och övervaka hur väl man förstår texten. ●

A close-up portrait of a middle-aged man with a shaved head and a light brown beard. He is looking directly at the camera with a slight smile. He is wearing a light blue button-down shirt under a dark grey suit jacket. The background is blurred, showing what appears to be an office or classroom setting with windows.

**”Strategiundervisning
kan pågå parallellt
med att ha textens
innehåll i fokus.”**

INTERVJU

”Lyfter effektivt läsförståelsen”

Forskning visar att lässtrategiundervisning på kort tid kan förbättra elevers läsförståelse. Det säger Michael Tengberg, professor i pedagogiskt arbete och en av författarna till Skolforskningsinstitutets kunskapsöversikt.

Vilka är de viktigaste resultaten av er översikt, tycker du?

– Det övergripande och viktigaste resultatet är just det att lässtrategianvändning och lässtrategiundervisning kan ha en positiv och märkbar effekt på elevers läsförståelse. Rätt genomfört kan en lärare alltså undervisa sina elever i att använda några grundläggande lässtrategier och då ge dem markant bättre förutsättningar att ta sig an gradvis mera krävande texter.

Var det något som överraskade dig?

– Nja, inte överraskade kanske, men något som inte är självklart och viktigt att framhålla är att lässtrategiundervisning verkar kunna bidra med ganska stor förändring av elevers läsförståelse på kort tid. Det verkar inte vara så att långvariga insatser nödvändigtvis åstadkommer större effekter än kortvariga insatser. Flera av studierna som vi gick igenom i översikten visade också att den förändring som man åstadkom under några veckors intensiv lässtrategiundervisning hade en bestående verkan på elevernas läsförståelse. Detta är ett gott tecken.

Vad är viktigt i undervisningen om lässtrategier?

– Något som är viktigt och som vi trycker på i rapporten är att själva begreppet lässtrategier tenderar att referera till många olika saker och beror på vem du frågar. Det är verkligen inte så att allting som benämns lässtrategier

har en vetenskapligt belagd effekt på elevers läsförståelse.

– Däremot finns det några väletablerade så kallade lässtrategiprogram, som exempelvis Reciprocal Teaching och Concept-Oriented Reading Instruction, som i återkommande studier över många års tid visat sig kunna höja elevers läsförståelse ganska mycket. Det finns andra modeller som också har goda effekter, men alla typer av insatser är inte lika effektiva.

”Det kan ge stor förändring på elevers läsförståelse på kort tid.”

– Som skolhuvudman eller enskild lärare har man förstås ett ansvar att välja undervisningsmetoder som det finns gott empiriskt stöd för. I rapporten berättar vi om flera av dessa.

Kan alla läsare, både starka och svaga, utveckla sin läsförmåga genom att arbeta aktivt med lässtrategier?

– I princip, ja. Ett flertal studier pekar dock på att lässtrategiundervisning har störst betydelse för svaga läsare. Detta mönster stämmer väl överens med vad vi vet från studier av andra slag av mer strukturerad undervisning.

– En möjlig förklaring till detta är att svagare läsare oftare får problem med

förståelsen under läsningen. Därför drar de större nytta av strategiska handlingar som exempelvis att stanna upp för att fråga sig själva vad de egentligen förstått hittills av texten eller att göra förutsägelser om fortsättningen.

Vad tänker du om att vissa menar att arbetet med lässtrategier kan göra läsningen i skolan alltför instrumentell?

– Nja, det beror kanske på vad man menar med instrumentell. Om man menar att texterna själva och deras innehåll riskerar att hamna i bakgrunden och att läsningen enbart blir inriktad på strategierna som isolerade företeelser så kan det möjligen finnas en sådan risk.

– I alla fall om lässtrategiundervisning blir ett koncept som man arbetar med under långa perioder. Den goda nyhet som vår översikt visar är dock att dessa insatser inte behöver vara långvariga. Självfallet måste läraren repetera och påminna elever om att tänka strategiskt i mötet med nya texter, särskilt de som kämpar med läsförståelsen.

– Det andra skälet som gör att jag inte tycker att man behöver oroa sig för att undervisningen ska bli instrumentell är att strategiundervisning inte behöver vara fristående eller vid sidan av det vanliga arbetet med att förstå texter.

– Om en lärare exempelvis högläser ur samhällskunskapsboken, stannar upp för att kort sammanfatta vad huvudinnehållet i det första stycket var och kanske uppmanar eleverna att skriva ner en mening som fångar kärnan, den läraren undervisar på samma gång eleverna i lässtrategin summera.

– Samtidigt har läraren textens innehåll i fokus. Man kan givetvis skapa en motsättning mellan dessa två, men för en kreativ och kunnig lärare är detta inte något problem. ●

Workshop

REFLEKTERA ÖVER STRATEGI- UNDERVISNING

I den här workshoppen får du reflektera över hur dina elever får öva på lässtrategier och i vilken utsträckning de får träna på det som är svårt.

SYFTET MED WORKSHOPPEN är att sätta i gång tankar om elevernas användning av lässtrategier och din egen strategiundervisning. Diskutera gärna frågorna tillsammans med en eller flera kollegor.

Vilka utmaningar har dina elever vad gäller läsning?

Vilka lässtrategier använder dina elever i dag?

Var det något i intervjun med Michael Tengberg som du fastnade särskilt för?

”Rätt genomfört kan en lärare alltså undervisa sina elever i att använda några grundläggande lässtrategier och därigenom ge dem markant bättre förutsättningar att ta sig an gradvis mera krävande texter”, säger Tengberg. Vad tänker du om det? Vilka erfarenheter har du av sådana förbättringar hos elever?

Skolforskningsinstitutet beskriver en lässtrategiundervisning i tre faser (se sidan 4-5). Hur överensstämmer den med hur du arbetar i dag?

I forskningen framhålls ofta vikten av att eleverna får arbeta med texter som utmanar dem. Hur kan elevernas läsutveckling gynnas av att få arbeta med krävande texter? Hur väljer du texter till dina elever?

Hur vill du utveckla din lässtrategiundervisning?

UNDERVISA RECIPOKT:

Fyra steg till ökad läsförståelse

Enskilda lässtrategier kan samordnas i lässtrategiprogram där elever undervisas i ett antal lässtrategier. Ett program som visat positiv effekt på läsförståelse är reciprok undervisning.

SKOLFORSKNINGSINSTITUTET
TAR i sin översikt upp arbets-sättet reciprok undervisning (Reciprocal Teaching, på engelska) som ett hållbart sätt att utveckla läsför-måga. Reciprok undervisning handlar om att synliggöra hur man som läsare kan angripa texter för ökad förståelse genom att träna på fyra typer av strate-gier i en viss ordning:

1. Förutspå före läsningen
2. Ställa frågor till texten under läsningen
3. Klargöra och reda ut efter läsningen
4. Sammanfatta efter läsningen

ELEVERNA LÄR SIG att använda strate-gierna genom att läraren visar och leder tankar och samtal inom varje strategi. Här beskrivs de fyra strate-gierna närmare:

1. Förutspå före läsningen

Läsarbetet börjar med att förutspå vad texten kommer att handla om, hur den ser ut och hur man kan närma sig den. Här är förslag på frågor att använda i denna första strategi, både tillsammans och enskilt:

- Vilken information får vi från rubriker, underrubriker, bilder eller tabeller?
- Vilken genre eller typ av text verkar det vara?
- Vad vet du om ämnet sedan tidigare?
- Vad tror du att texten kommer att handla om?
- Vad blir du nyfiken på? Vad verkar intressant?

2. Klargör under läsningen

I denna andra strategi får eleverna lära sig att ställa frågor till texten för att förstå den. Här kan det också vara viktigt att stötta elevernas förkunskaper och ge dem kunskaper de behöver för att förstå texten. Här är exempel på frågor som kan ställas för att klargöra under läsningen:

- Vad betyder ...? Vad menar ...? Varför ...?
- Vilka nya ord hittar du i texten?
- Vad handlar det här stycket om? Hur hänger det ihop med stycket innan?
- Vad tror du kommer att hända längre fram i texten? Varför tror du det?
- Vad tror du att författaren vill förmedla?

3. Klargör och reda ut efter läsningen

Den tredje strategin kan också användas under läsarbetet. Man kan behöva reda ut oklarheter på olika nivåer:

- ordnivå** – vilka ord kan ställa till det för förståelsen?
- meningsnivå** – vilka meningar är komplexa med bisatser?
- innehållsnivå** – vilka förutsättningar har eleverna att knyta an till innehållet?
- multimodal nivå** – hur förstår eleverna samspelet mellan text och bild eller andra former?

Frågor att utforska

- Innehåller texten ord som du inte förstår? Hur kan man ta reda på vad de betyder?
- Innehåller texten meningar som är oklara?

TIPS

Strategiaktiviteter

I sin bok *Att utveckla förmågor på vetenskaplig grund i skolan* (2019) beskriver Petri Partanen olika strategiaktiviteter att arbeta med i klassrummet. Här är några exempel:

- Diskutera med eleverna om strategier i vardagssituationer. Använd det som en brygga över till reflektion om lärande.
- Ha en strategilista i klassrummet och resonera tillsammans med eleverna kring dem regelbundet.
- Använd individuella arbets-scheman där eleverna kan skriva in sina egna strategier.
- Lär eleverna skillnaden mellan kognitiva strategier (strategier i en uppgift) och metakognitiva strategier (strategier för att styra sig själv).

- Hur kan du använda dina erfarenheter av läsning för att förstå innehållet?
- Finns det innehåll i texten som är svårt att förstå?
- Vilka ledtrådar finns i texten som kan förklara både ord och innehåll?

4. Sammanfatta efter läsning

Den fjärde strategin handlar om att sammanfatta texten. Även om den är tänkt att användas efter läsning är många elever hjälpta av att sammanfatta även under läsningen, bit för bit. I den här strategin kan man identifiera tillsammans vad som är viktigt och mindre viktigt i texten. Vilka meningar och ord kan tas bort utan att det förstör innehållet till exempel? Vilka ord och meningar är viktiga för textens budskap, innehåll och utformning? ●

Workshop

FÖRBERED RECIPROK LÄSNING TILLSAMMANS

I den här workshoppen får du förbereda ett upplägg för att läsa och samtala om en text enligt principen om reciprok undervisning.

TA FRAM EN text som du ändå ska använda tillsammans med eleverna i undervisningen.

Det kan vara en skönlitterär text eller en sakprosa, till exempel en artikel, en lärobokstext eller en instruktion till en matematikuppgift. Planera din reciproka undervisning genom att förbereda en strategi i taget enligt förslaget nedan.

Strategi 1: Förutspå inför läsningen

Hur kan eleverna få förutspå vad texten handlar om? Finns det bilder att använda eller rubriker att utgå från? Vill du använda ledtrådar eller berätta om något för att sätta i gång deras tankar? Hur lång tid vill du lägga på denna strategi? Ska den genomföras i helklass eller i grupper?

Strategi 2: Ställ frågor

Vilka frågor kan eleverna träna på att ställa till texten? Vad behöver de förstå för att komma in i texten? Hur länge ska denna strategi fördjupas och hur vill du organisera den i klassrummet?

Strategi 3: Klargör

Vilka ord och meningar kan vara okända för eleverna? Vilka kunskaper kan behövas för att ta till sig innehållet? Hur vill du att eleverna övar på att klargöra texten och reder ut oklarheter eller missförstånd? Vilka frågor kan du bidra med och hur ska eleverna öva – i grupp eller enskilt eller i helklass?

Strategi 4: Sammanfatta

Hur vill du stödja elevernas förmåga att sammanfatta texten? Vill du göra det bit för bit eller efter läsningen, vad passar dina elever bäst? ●

Utforma reciprok undervisning

Den här texten ska vi läsa:

Förutspå: Så här ska eleverna få förförståelse för texttyp, innehåll och bli nyfikna på texten:

Ställ frågor: De här frågorna ska eleverna öva på att ställa och så här ska jag uppmuntra eleverna att ställa egna frågor:

Klargör: De här orden och meningarna ska vi lyfta och de här strategierna ska eleverna få öva på för att förstå texten:

Sammanfatta: Så här ska eleverna få träna på att sammanfatta texten:

TÄNK PÅ ATT:

Anpassa nivån när du väljer strategi

Olika strategier kan vara olika utmanande för elever. Det är viktigt att tänka på när lärare planerar sin lässtrategiundervisning.

➤ "EN TEXT KAN analyseras och tolkas på olika nivåer, det vill säga på olika djup." Det skriver Maria Heimer i sin bok *Läsa i alla ämnen* (2024). Att förstå det som står på raderna är enklare än att förstå det som står mellan och bortom raderna. För att utveckla elevernas tolkande läsning behöver eleverna därför få många tillfällen att öva sig i att läsa mellan raderna, det kallas att göra inferenser.

I SIN KUNSKAPSÖVERSIKT konstaterar även Skolforskningsinstitutet att lässtrategier har olika svårighetsgrad och kan vara mer eller mindre utmanande för eleverna. En lässtrategi som går ut på att ställa frågor till texten kan tyckas konkret och lätt att använda för elever.

Men många elever har svårt att komma på vilka frågor som behöver ställas och behöver därför konkreta exempel på sådana. Att undervisa om frågeord är därför

viktigt och att systematiskt visa hur man gör när man ställer frågor till texten.

ATT SAMMANFATTA EFTER läsning är också svårt för många elever. Det är krävande att först förstå både detaljer och helhet och sedan kunna sammanfatta på egen hand.

Sammanfattningen är därför inte en lässtrategi som kan användas av alla elever efter läsning. I stället kan den användas för att stämna av läsförståelsen i mindre delar genom att ställa frågor till texten, till exempel "stämmer det vi tror när vi undersöker närmare?"

LÄSSTRATEGIER SKA HJÄLPA eleverna att bli aktiva läsare men det betyder inte att de kan lämnas ensamma med tips på strategier att använda. Dessa behöver grundas i en undervisning där läraren använder strategierna för att visa hur de används, varför och vad de leder till när det gäller läsförmåga. ●

NATUR & KULTUR

Auf geht's!

Ta högstadietyskan till nya höjder

Auf geht's!
ÖVNINGSBOK 7
TYSKA

Auf geht's!
6
TYSKA

Auf geht's!
TEXTBOK 7
TYSKA

Gör tyskan till ett äventyr för dina elever!

Läs mer och bläddra i böckerna på nok.se/aufgehts

Från studier till praktik

Kognitionsforskning ger viktig förståelse för hjärnans processer vad gäller läsning, läsutveckling och läsförståelse. Att översätta det forskningen visar till konkret praktik är dock inte alltid enkelt.

DANIEL WILLINGHAM ÄR professor i kognitiv psykologi med särskilt intresse för hur forskning kan tillämpas i skolans undervisning. I boken *Den läsande hjärnan* (2018) sammanfattar han forskning om läsutveckling utifrån ett kognitions- perspektiv och han beskriver hur skolan, från politik till lärare, kan förhålla sig till forskningsrönen.

I boken lyfter Willingham tre förmågor som påverkar framgångsrik läsning:

- Flytande avkodning
- Förståelse
- Motivation

Flytande avkodning kräver övning. Denna färdighet utvecklas bäst i en undervisning som direkt visar hur man kopplar ljud till bokstäver och där man får träna på läsflyt. Läsförståelse kräver förkunskaper och utvecklas genom samtal för att förstå texter och motivationen kräver en miljö som premierar läsning och främjar läslust. Dessa tre förmågor är de tre ben som läsutveckling står på enligt forskning och som man behöver förhålla sig till i skolans undervisning.

SAMTIDIGT ÄR DET inte alldeles enkelt att koppla forskning direkt till undervisningen, påminner Willingham. Forskare vill beskriva världen som den är nu medan lärarens uppgift är att få något att hända framåt. Forskningen kan inte få en elev som inte kan läsa att

börja läsa, det är inte ett forskningsmål utan ett utbildningsmål. Det finns en rad faktorer som påverkar i vilken grad man kan översätta forskningsrönen till praktiken. Håller forskningsrönen i en annan miljö, till exempel? I klassrummet finns fler distraktioner och andra elever som kan störa än i en forskningsmiljö. Är en elev i klassrummet lika motiverad som ett barn som deltar i ett experiment? Dessutom, om en lärare vill använda en metod för att stärka en viss kognitiv process kan samma metod störa en annan kognitiv process eftersom det är flera processer som samspelar för läsförmåga.

”I klassrummet finns fler störande moment än i en forskningsmiljö.”

I **BOKEN BESKRIVS** forskarens dilemma, att å ena sidan erkänna att det inte går att tillämpa all forskning direkt på praktiken och å andra sidan att ta ansvar för att förmedla det forskningen visar att lärare bör använda i sin praktik. Willingham sammanfattar därför slutsatser från forskningen och ger förslag på hur det kan användas i praktiken. I den första kolumnen presenteras vilken kognitiv process som avses och den andra kolumnen beskriver vad forskningen kommit fram till. Den tredje kolumnen tar upp exempel på handlingar i undervisningen som stämmer överens med forskningsresultaten. Tabellen presenteras här fritt efter Willinghams tabell i boken (se nästa sida). ●

Så här ser Daniel Willinghams tabell ut:

Kognitiv process	Vad som behövs enligt forskning	Konkreta handlingar i praktiken
Avkodning med hörseln	Automatisk omvandling av ljud till bokstäver	Modellera ljudning
Avkodning med synen	Förståelse för ortografiska representationer av ord och bokstäver	Lästräning och stavningsundervisning
Brett ordförråd	Kunna många olika ords betydelser	Läsning, ordförrådsundervisning, modellera hur man använder kontext för att förstå ords betydelse
Djupt ordförråd	Koppla samman ljud, stavning, betydelse och andra besläktade ords betydelser	Läsning
Förståelse	Bred bakgrundskunskap	Läsning och aktiviteter som främjar bakgrundskunskap: tv-program, samtal. Modellera hur man drar slutsatser
Attityder, motivation	Positiva känslor, att det går bra att läsa	Positiva erfarenheter av läsning, associera med det man tycker om. Förstå nyttan av en uppgift
Välja att läsa	En miljö som underlättar läsning	Lärmiljön gör det enkelt att välja att läsa, god tillgång på böcker
Självuppfattning	Se sig själv som en läsare	Läsning skattas högt, framställs som ett nöje och ett sätt att uppleva glädje i att lära sig saker

Workshop

ARBETA VIDARE MED LÄSSTRATEGIER

Avsätt en stund för att resonera kollegialt kring läsning, läsförståelse och lässtrategier.

Här är några reflektionsfrågor att utgå från i era reflektioner för att koppla teori till praktik.

Fundera på frågorna på egen hand eller tillsammans med några kollegor:

Reflektionsfråga 1:

På hur många sätt kan man läsa?
Hur gör du när du läser för att förstå och hänga med i texten? Vilka lässtrategier använder du själv i din läsning?
Vad är en elevnära text?

Reflektionsfråga 2:

När du läste texterna i detta nummer av Pedagogik i praktiken, vad fastnade du för?
Vad är svårt för dig i din undervisning?
Vad är lätt för dig i din undervisning?

Reflektionsfråga 3:

Hur gör du i din undervisning för att elever ska utveckla läsförmåga och strategier för läsning? Vad brukar fungera bra och vad är svårt för eleverna?

Reflektionsfråga 4:

Motivationen är viktig för elevens vilja att pröva strategier och anstränga sig i sin läsning. Hur kan elevers motivation att läsa öka med de modeller som presenteras i detta nummer? Vad mer kan du som lärare göra för att öka elevers motivation att lära sig lässtrategier?

GRUNDSKOLE- TIDNINGEN

Läs vidare på [Grundskoletidningen.se](https://grundskoletidningen.se)